

Nr 227.

Av herr **Lindhagen**, om *initiativ till internationella överväganden i fredsfrågan, som med övergivande av den europeiska pacifismens synvillor vill gå till grunden av tingen.*

Den svenska utrikespolitiken presenteras riksdagen varje år uti tredje huvudtitelns och den därifrån utbrutna fjärde huvudtitelns siffror. I den förra krävas anslag till folkförbundet, rikets representation i utlandet, en tiggarslant till uppbyggingsarbetet för freden med mera. Den senare sväller av väldiga stora utgifter till försvarsväsendet.

Försvarsbudgeten och utrikespolitiken.

Fortfarande som förr sakna nämnda dokument någon orientering om våra utrikespolitiska uppgifter. Av majoriteten i den nuvarande försvarskommissionen liksom i tidigare försvarskommissioners är väl ej mycket att vänta beträffande berörda angelägenheter. Vårt förhållande till utrikesmakter är gott enligt trontalens vanliga försäkringar. Med denna lugna förklaring får svenska riksdagen nöja sig inför en värld i brand. Det är visserligen sant, att det diplomatiska umgänget ej är avbrutet. Det upprätthålles under de artigaste former. Men samtidigt ligga vi i ständiga förhandlingar eller rättare strider om handelstraktater, och den digra försvarsbudgeten talar ju ett tydligt språk om att vi anse oss hotade av våldsamma krigsfaror särskilt från stormakter. Ett sådant förhållande kan väl icke sägas vara gott.

Regeringen diskuterar ej med riksdagen om utrikesärenden. Riksdagen tillkännager icke heller något behov därav. År 1920 antogos grundlagsändringar för att främja ett omedelbart samarbete mellan regering och riksdag. Ansatsen blev svagt formulerad. Den skänkte dock en uppfordran och möjligheter. Regeringarna ha i början obetydligt och sedan knappast något begagnat sig av det nya inslaget i författningen. Interpellationer därom samt om aktuella utrikesfrågor, som 1934 medgåvos av första kammaren, lämnades av utrikesministern obesvarade. Den senare har hållit några föredrag i sitt ämbete ute i landet. Men i riksdagen begagnar ej regeringen sin initiativrätt för att giva och taga impulser ifråga om landets utrikespolitiska kallelser i en tid som dock runt omkring oss ropar efter lösningar.

Åter föreligger emellertid en försvarsbudget med sina miljoner. Oron i världen anses påkalla den. Före världskriget hade Haagkonferenserna och utvecklingen ingivit förhoppningar. Försvarsbudgeterna återkommo dock även då med sina miljoner och frågetecken. Det kan uppstå oro i världen, sades det.

Ofrånkomligt är väl emellertid, att landet behöver förklaringar. Skola vi år efter år med armarna i kors se på dessa åderlätningar som ett oundvikligt öde. Eller är det icke på tiden för riket att göra något också för att bryta dessa öden, att nitälska för befrielse en gång från dessa improduktiva utgifter.

De nuvarande fredsträvandena i regeringar, parlament och enskilda fredsorganisationer nå icke fram till en sådan väckelse. Jag har ingående erfarenheter därom sedan lång tid på skilda fronter. Vi stå inför en europeisk utrikespolitik, som kan kallas den *europeiska pacifismens synvilla*. Att vårdslösa roten och ändå ordna grenarna, det är denna statskonsts program. Detta är som bekant omöjligt. Ämnet synes mig föranleda till bland annat nedannämnda betraktelser.

Europas fallenheter.

Europas folk äro komna från invandrande stammar, som hopade av vitt skilda slag inom trånga gränser befunnit sig i ständig kamp med urinnevånarna och sins emellan om makten och fördelarna. I dessa strider behövde de naturkrafterna till hjälp och gjorde därför de stora uppfinningarna. Rent biologiskt ha därför de samhällsordningar, som framgått ur dylika situationer, likaledes präglats av desamma. Att eftersträva makt, organisera makt, bruka makt för materiella vinningar på andras bekostnad, det har varit huvudsaken i europeisk utrikespolitik.

Det andliga livet stod också högt mera på grund därav att det utgjorde en tillflykt för de förföljda minoriteterna och plågade sanningsvittnena. Under stundom tog det andliga livet även ledningen av tidströmningarna och den politik, som framgick ur dem. Det lämnade då trött på de materiella konflikterna den fasta marken och förlorade sig lätt i det blå. Det blev ett ständigt antingen — eller men icke jord och sol på en gång såsom naturen ordnat det.

Detta historiska förlopp har i senaste tid utvecklat sig på följande sätt. Efter det ärftliga europeiska enväldet stormade frihetsrörelserna fram. De vårades ur den franska jorden och böljade ut över Europa. Näringsfrihet jämte frihandel ingick i det omfattande programmet.

Näringsfriheten sporrade emellertid den vita rasen att nu mer än någonsin göra sig till herre över dolda naturkrafter. Tekniska uppgifter avlöste varandra. Maskinerna voro deras barn. Juridiska personer, liksom maskinerna saknande själ, togo dem i sin tjänst. Industrialismen kom. Storstäder växte upp. Materialismen triumferade. Anden, som ensam gör levande, pensionerades. Främlingskapet mellan produktion och behov bröt in. Näringsfriheten för handens arbete förvandlades till sin motsats. En rasande konkurrens mellan individer, stater och världsdelar står nu om de materiella vinningar, maskinerna ställa i utsikt.

Inför dessa intressestrider, utslag av djurvarelsen inom människan, reser samvetet sin tysta makt. Även den europeiska pacifismen är ett ut-

flöde av detta medvetande. Men maktlös inför syndafloden breder den ut sig förtunnad på ytan. Den förlorar kontakten med det väsentliga. Europas pacifism har sökt trösta sig med vidskepelse. Vi tro oss kunna trolla med småsaker på ytan. Programmet har därför blivit ett avskaffande av militära och ekonomiska krig samt deras tillrustningar med bibehållande av deras väsentliga orsaker.

En väsentlig sak har världskriget dock lyckats knäsetta i det allmänna medvetandet, nämligen tanken på ett folkförbund. Det kristidsbarn, som fötts av denna tanke nämligen folkförbundet, tämligen oriktigt också kallat för nationernas förbund, har ej kunnat undgå att i sin barndom bliva ett barn av sin tid. Även des pacifism behärskas av förenämnda maktlöshet. Det är nämligen styrt av Europa och till på köpet av dess stormakter. Ett frö är dock sått och om detta måste vi slå vakt. Det har avkastat åtskilligt värdefullt i det lilla. Och dess storhetstid kommer nog en gång.

För närvarande är det skjutet åt sidan av det fria spelet mellan makterna. Med deras försök till bollkastning även med folkförbundet får man vara försiktig. Det pacifistiska inslaget i talesätten avspeglar nog en uppriktig farhåga för krig och en längtan innerst inne efter fred. I det stora schackspelet gäller det dock för stormakter att få behålla obehöriga fördelar. För många mindre stater gäller det att rädda livet, ja även att ej förlora den lilla släng av slev i maktgrytan, som slumpen kan ha skänkt dem. Historiens genius upprepar sin betygssättning: »jag känner dig vackra mask».

Om detta kapitel kan skrivas böcker. Här nedan följer endast en av motionstidernas förkortning brådskad antydan om några av de exempel, som stå till buds.

Annektionspolitiken.

Krigen ha varit och äro fortfarande till sin natur väsentligen anfalls-krig. Ibland ha de syftat till ett återvinnande av obehörigen rövade landsdelar eller något annat livsintresse. Gemenligen ha krigen dock avsett att lägga sig till med främmande landsändar för att vinna makt över deras innevånare och naturliga rikedomar. Detta är annektionspolitik. Den vilar i sina resultat och fortsatta ambitioner ännu tungt som ett spöke över Europa.

Vid interparlamentariska unionens möte år 1925 i Washington höll sig annektionspolitiken särskilt framme. Förut hade vi tillåtits att, om än vanmäktigt, intressera oss för nationaliteternas rätt. Rådet, styrt även här av stormakter och deras vasaller, överraskade mötet med förslag att utbyta begreppet nationaliteternas rätt emot staternas rätt. Församlingen föll som vanligt till föga. Min gensaga, stödd av några, vann icke avseende. Det var tydligt, att med en sådan omformulering tryggades

stormakter bättre i rätten att få behålla vad de ha och lägga sig till ytterligare med vad som kunde vara överkomligt.

Världskrigets blodsoffer voro som sagt icke i allo förspilda. Vid sidan av fröet till ett folkförbund vann även nationalitetsbefrielsen ett framsteg. Åtskilliga nya, på denna princip grundade stater, från Vita havet till Svarta havet, kommo till. En väldig revision således av stormakters annektingspolitik.

Emellertid gjordes även här skillnad mellan segrande och besegrade stater. De segrande stormakterna, de s. k. signatärmakterna, kastade in i de sålunda befriade staterna åtskilligt av annektingspolitikens giftblandningar.

Ungerns delning kommer väl alltid att bliva ett oläskligt sår. I en liten del av Ungern åt väster, som var ifrågasatt att gripas av annektingspolitiken, tilläts folkomröstning. Då där 92 procent röstade för Ungern, fick landet behålla trakten. Vida större områden med en befolkning, som säges till mellan 80 och 95 procent bestå av ungrare, lösrycktes från fäderneslandet utan folkomröstning. Såsom skäl anfördes strategisk hänsyn. det vill säga motsatsen till de grundvalar, som kunna skapa en varaktig fred.

Även nya gränser mot andra folk skapa en del »irridenta» å en eller båda sidor. En uppräknings behöves ej, Detta är mera bekant.

Man frågar sig ock, om ej det macedoniska problemet omsider kan bringas till lugn. Ärkebiskopen i Sofia sade mig en gång vid besök i Balkanstaterna, att från denna oroshärd kommer det nästa världskriget att utgå. Från detta landskaps hemliga juntor, det besegrade Bulgariens missnöje och enväldets hand över kroaterna i jugoslaviska staten komma de anarkistiska sammansvärjningarna om kungamord med mera, som synas vara särskilt hotande för den europeiska freden. Skotten i Sarajevo blevo signalen till världskriget, och skotten i Marseille gävo i första överraskningen anledning till panik.

Inför sådana företelser står den europeiska pacifismen hjälplös. Avtal träffas om jakt på hemliga anarkistiska sammanslutningar. Men att bringa nationalitetsfrågorna, den verkliga orsaken, ur annektingspolitikens omfamningar, därför höjes verkligen ingen röst.

Italiens besittningstagande av tolvöarna i Egeiska havet med en grekisk befolkning utom ett hundratal turkar är ock ockupation. Hur det förhåller sig med Sovjets olika nationaliteter undandrar sig vår kännedom. Vitryssar och ukrainare synas dock helst vilja gå för sig själva.

Att Abessinien skall få komma fram åtminstone med en flik till sitt närbelägna hav, det tycker europeiska stormakter är obehörigt.

Malta och Gibraltar äro ju ock nålstung till och med i den pacifistiska europeiska koncernen.

Även nationaliteter, som genom kriget återvunno friheten eller återförenades med sina landsmän, äro fortfarande hotade av annektings-

politiken. Man förstår, att de fem ostbaltiska staterna, som bröto sig ut ur de ryska eller tyska väldena, måste stå rustade. För skandinaverna är det av vikt att främst värna småstaterna kring baltiska havet mot stormakters annektingspolitik. De från Tyskland utgående hoten om återerövring av det fria nordens utposter i söder, nämligen Sönderjylland och Memelområdet, gamla danska och litauiska länder med övervägande dansk och litauisk befolkning på landsbygderna måste särskilt uppmärksammas av skandinaverna. Visserligen icke med våra svaga vapen men med vår opinion, vilken betyder mer. Med Klaipeda (staden Memel) har Litauen ock rätteligen återvunnit tillträdet till havet. Staden, som förut missköts till förmån för Königsberg, går nu mot en ny uppblomstring, såsom även jag kunde övertyga mig om vid ett besök förra sommaren. Hit hör också enligt min uppfattning bevarandet av den polska korridoren åt Polen. En övervägande polsk befolkning bor där för övrigt. Därmed har Polen återfått sitt tillträde till havet, skandinaverna en brygga till de osteuropeiska mindre staterna.

Ett tredje slag av sammanblandning, som står annektingspolitiken nära, är sammankopplingen mellan valloner och flamländare i Belgien samt fenomaner och svenskar i Finland. På grund av svenskarnas ringare antal i Finland, så lura även här möjligheter till en viss annektingspolitik. Om man får tro de finska studenternas opinion gäller det först att förvandla de svensktalande till ett minoritetsfolk även i statsrättsligt avseende, och därefter förmodligen helst det svenska språkets utrotande. Åland, en gammal svenskbygd, som ville återförenas med Sverige, vartill dess läge särskilt inbjöd, har visserligen erhållit en viss avtonomi genom folkförbundets ingripande. De finska landgränserna omfamna det emellertid. Landet är en nagel i ögat hos de mest utpräglade fennomanerna. En viss flaggstrid har även officiellt börjat förnimmas, ett vanligt tecken till att vad som helst kan med tiden möjligen förväntas.

Om den blomstrande annektingspolitiken i de färgade rasernas världsdelar erinras i ett följande kapitel.

De europeiska »minoriteternas» problem.

Att äta och att ätas, det är djungelns lag. Samma lagbundenhet svävar över annektingspolitiken och de europeiska minoriteter, som råkat in i dess djungel.

Varje stat vill behålla sitt område och inom det helst skapa en enhetlig stat. Innerst inne längtar varje stat att nationalisera sådana disharmoniska element. I gamla tider skedde det mångenstädes genom utrotning. Senare har man sökt genom sträng regi nationalisera minoriteten samt då först och sist utrota dess språk, vartill olika vägar erbjuda sig. Även för närvarande ligger nog den senare utvägen makterna i blodet. Man måste dock nu anlägga en prydsam medkänsla, i den mån na-

tionaliteternas självbestämningsrätt genomsyrar tänkesätten samt minoriteters moderländer uppträda hotfullt mot nationaliseringspolitiken. En medelväg är att driva dem till landsflykt, som skedde med grekerna i Mindre Asien.

En svårighet ligger vidare däruti, att minoriteter tillhörande länder, som deltagit i världskriget och varit med i delandet av bytet, ålagts ett minoritetsskydd under kontroll av folkförbundet. Andra minoriteter leva på den hänsyn, som anständighet eller fruktan kunna slumpvis skänka dem.

Detta förhållande har väckt tankar om att utsträcka det officiella minoritetsskyddet även till den senare gruppen. Nyligen framförde Polen ett sådant förslag i folkförbundet. Det slog ned som en bomb i Genève, sades det. Detta är ock ett utslag av den europeiska pacifismens förskräckelse för förslag, som gå något till roten. Man fruktar meningsskiljaktigheter och håller sig drunknande fast vid de obetydligheter, om vilka alla kunna enas.

De yttersta bevekelsegrunderna till de större makternas framstötar i Genève liksom till makternas fria spel får man sällan veta. Vägledningar för gissningar saknas dock icke. Ungefär en tredjedel av Polens befolkning lär bestå av minoriteter. Det kan vara vanskligt nog att hålla dem inom det stora rikets ram. Ett intresse för Polen blir således, att alla minoriteter få en erkänd och någorlunda förmånlig ställning. Någon risk för att minoriteterna skola äta ut sig på bekostnad av huvudfolket, finnes icke. Det senares språk blir givetvis inlärt även i minoritetsskolorna. Minoriteternas intellektuella finna redan ur befordringssynpunkt det förmånligt att allt mer uppgå i majoritetens kultur, såsom i viss mån skedde i Litauen under dess union med Polen.

En lösning av minoritetsfrågan på nu propagerat sätt är väl knappast möjlig. Den går ej till botten med saken. Den europeiska pacifismen vågar sig som sagt ej på en sådan lösning. Vid de flesta europeiska fredskongresser av olika slag står »minoritetsfrågan» på dagordningen. Redan detta visar, att det gnisslar. Interparlamentariska unionen isynnerhet fruktar spörsmål, om vilka ej enhet kan antagas bli uppnådd. Minoritetsfrågan undgår man emellertid icke. Det är ock den enda, som stör lugnet. Sammandrabbningar äga merendels rum på denna punkt. Representanter för minoriteter klaga över åsidosättande av fördragen, hård behandling av ämbetsmän, dunkla avsikter från majoritetens regering och kitsligheter av olika slag. Naturligtvis ha de rätt. Minoriteterna måste alltid bli illa sedda, någon kontroll med effektivitet och utvägar till rättelse kan knappast åstadkommas annat än genom krig. Även i Genève delade man sig i två partier, det ena för och det andra emot det polska generaliseringsförslaget. Till detta senare anslöto sig bland andra även svenskarna.

Det finnes blott två utvägar för att lösa minoritetsfrågan. Närmast

till hands ligger en *revision av gränserna med ledning av folkomröstning*. En sådan revision kan ju enligt fredsslutet äga rum. Men segermakterna motsätta sig det. Andra makter, som ha något att förlora, sluta sig till dem.

Nu har Saaromröstningen under europeisk kontroll väckt åtskilliga tankar mångenstädes i nämnda riktning. Genom en sådan rättvis och rationell utväg skulle de största friktionerna komma bort. Villkor måste dock fästas vid en sådan omröstning. För det första få därigenom ej frångas någon stat förutsättningarna för dess existens eller livsintresse i övrigt, såsom utfartsväg till havet med mera dylikt. Vidare skall huvudvikten vid omröstningen läggas på landsbygdens votering. Städerna, särskilt de stora städerna äro företrädesvis marknadsplatser för majoritetsfolket, ämbetsmän och officerare med flera. De skifta nationalitet med varje regimförändring, vilket icke är fallet med landsbygderna. För det tredje får ingen som helst hänsyn tagas till så kallade strategiska skäl i ett grundläggande fredsverk som detta.

Emellertid kan icke en uppdelning ske utan att minoriteter bland de frigjorda minoriteterna också följa med. För sådan händelse, återstå två utvägar.

Den ena utvägen är ett utbyte av bondebefolkningen under mellanfolklig uppsikt såsom saken lyckligt ordnades mellan Grekland och Turkiet. Den andra är att låta minoriteten bland minoriteten nationaliseras — naturligtvis på ett hyfsat sätt — av den majoritet, under vars välde den slutligen stannat. Den saken går i detta fall av sig själv. För minoritetspillran blir det nödvändigt att lära huvudspråket grundligt. Efter en eller två generationer är saken tämligen klar.

Den andra huvudutvägen för minoritetsfrågan ligger i lösningen av *världsproblemets språkfråga*. Denna förtjänar sitt eget kapitel.

Språkförbistringen.

Det är ovisst, om den europeiska yrkespacifismen någon gång skall våga sig effektivt fram till problemet om språkförbistringen, även kallat världsproblemets språkfråga. Åtminstone komma intellektualister, de förmögnare klasserna, styrelserna och överhuvud de som i skolorna och vid universiteten lärt sig underdånighet för de franska, engelska och tyska språken, att dröja i det längsta. Språkförbistringens hävande är en nödvändighet, bekrigad av privilegier, fördomar, nationalism och andra synvillor.

De otaliga språken resa sedan gammalt de högsta skiljemurarna mellan folken. Den ensidiga nationalismen har merendels helt sin grund i olikheter i språk och icke i divergenser i konstitution, intellekt och bildning. Språkförbistringen är ett mänsklighetens gissel, en källa till ofred mer än någon annan. Bland de gömda och oberömda befolkningslagren in-

tressera sig dock en mängd människor i alla länder för att ett neutralt logiskt byggt och lättlärt världsspråk blir genomfört såsom ett riksspråk i olika länder vid sidan av modersmålen. Därigenom löses på längre sikt även nationalitetsfrågan. I mångspråkiga trakter kommer icke osannolikt världsspråket att snart nog accepteras såsom ett modersmål, och sedan sprider sig denna evolution ut i världen.

Det är lägligt att börja i en mindre skala såsom en förebild. I de fem ostbaltiska länderna, som frigjordes genom världskriget, talas sex riksspråk, av vilka inget förstår det andra utan besvärlig och kostsam undervisning under långa tider. När jag förra sommaren uppsökte Lettlands president sade han under samtalet om baltiskt samförstånd plötsligt utan mitt föranledande: »vi behöva också ett gemensamt språk». Vilket skulle det vara, frågade jag. Ja, sade han, »det diskuteras här, om i ostbaltikum bör införas engelska eller franska i skolorna för ändamålet, men det blir nog icke heller något bevänt därmed». Äntligen en upplyst människa på höjderna, tänkte jag och yttrade högt, att min mening helt sammanföll med hans. Vad menar Ni om esperanto, tillade jag. Presidenten blev tyst och sade ingenting.

Om esperanto, som ensamt slagit igenom som pionjär för världsspråket, bleve inlärt i alla skolor till en början i de väst- och ostbaltiska länderna, vad skulle då inträffa? Jo att vi kunde alla utan språkhinder besöka varandra och överallt känna oss, som om vi vore hemma i vårt eget land.

Med en sådan upptakt kunde isen bli bruten. Nordens kallelse, förverkligad även på denna punkt, skulle såsom en ung viking bryta sig fram igenom språkmurarna i världen. Den svenska försvarsbudgeten började äntligen vackla på sina grundvalar.

Vilnafrågan och baltiskt samförstånd.

Slutligen föreligger olöst den sista i Europa ännu bestående militärfronten mellan två riken, Litauen och Polen. Denna sak förtjänar sitt särskilda kapitel. Dess lösning betingas av europeisk anständighet. De smärre väst- och ostbaltiska staterna ha ock intresse därav, såsom en betingelse för den vid två föregående svenska riksdagar¹ förordade samverkan dem emellan, vilken högeligen eftersträvas av östbalterna.

Vilnafrågans historia skildrades i en framställning till riksdagen för två år sedan.² Till denna får hänvisas i detta sammanhang. Staden Vilna har sedan gamla tider varit Litauens huvudstad och området där omkring har likaledes lytt under Litauen. Efter den senare tillkomna unionen mellan de båda länderna kom hela Litauen och således även vilnaområdet samtidigt med Polen under Rysslands välde. Genom världskriget befriades åter bägge länderna och genom Versaillesfreden fastställdes att Litauen var en självständig stat. Under föreningen med Polen och ly-

¹ Motionerna nr 200 år 1933 och 274 år 1934 i Första kammaren.

² Nr 201 i Första kammaren.

dandet under Ryssland styrdes Litauen administrativt fortfarande från Vilna. Efter världskrigets frigörelse konstituerade sig det nya landets styrelse i Vilna och utfärdade därifrån dess frihetsförklaring. Avtal ingingos mellan Sovjet och Polen, att området skulle tillfalla Litauen.

Emellertid gick Sovjet till anfall mot Warschau, och under framträngande i förföljelsen av Sovjettrupperna besatte polske generalen Zeligowski i oktober 1920 med en polsk styrka staden Vilna jämte område samt trängde vidare in mot det övriga Litauen. Folkförbundet protesterade, likaså engelske utrikesministern samt engelska och franska officerare. Samtidigt hunno litauerna samla sig och besegra en polsk styrka vid Visavievi. General Pilsudski, själv av litauisk härstamning, ansåg ock någon vidare polsk framryckning ej böra ifrågakomma. Dessa och en del följande uppgifter erhöles vid mitt besök sommaren 1934 i Litauen och staden Vilna.

Folkförbundet förordade först en union mellan länderna och sedan en neutral zon för att hindra krig. Den 3 februari 1922 föreslog förbundet en demarkationslinje för ockupationen, som fastställes av förbundet och fortfarande länder till efterrättelse. Den 15 mars 1923 inträffade, att den s. k. ambassadörkonferensen på Polens begäran utan Litauens eller folkförbundets hörande tog sig före att tillerkänna Polen det omtvistade området.

Här föreligger således en ockupation tillkommen genom vapenmakt. Det ser nästan ut som om endast Sovjets marsch mot Warschau givit en frestelse till ockupationen. Om den förra ej inträffat, skulle Litauen under sådant antagande fortfarande vara i besittning av det ockuperade området.

Emellertid äro polackerna nu »beati possidentes», de lyckliga innehavarna av området. Litauen är åter innehavare av sin andel i demarkationslinjen. Därav har det senare landet begagnat sig. Det har spärrat den tillfälliga krigsgränsen. Inget meddelande av något slag, ingen samfärdsel av något slag medges av Litauen till eller från Polen. De diplomatiska förbindelserna äro avbrutna. Gränsen bevakas på ömse sidor av militär. Europa tiger och likaså dess folkförbund. Staden Vilna hade före världskriget ett innevånareantal av omkring 240 000 innevånare, varav mer än hälften voro judar. Vid valet till den första ryska duman 1906 utsågs ock till Vilnas ende representant en jude. Återstoden bestod av polacker, litauer, vitryssar, storryssar med flera. Nu har staden 202,000 innevånare, därav något över 2,000 litauer och 30 procent judar. Minskningen av de senare har berott på utvandringen i följd av den stängda gränsen och samfärdseln med Litauen. I det senare landets städer ha ock många judar slagit sig ned. I huvudstaden Kaunas utgöra de 40 procent. Vilnas handel tynade, sade litauer. Polacker ville ej medgiva det. Jag hörde mig för i bodar och fick det beskedet att de ekonomiska förhållandena voro svåra. Handeln låg nere och knapphet rådde på peng-

ar. Det är klart, att avstängningen av gränsen till Litauen, som ligger nära Vilna, måste haft ogynnsam verkan.

I Vilnaområdet, som besatts av Polen, utgör en tredjedel det område, som ursprungligen tillerkänts Litauen. Litauerna säga, att där bo en och en halv miljon människor och polackerna hålla sig till, att antalet är en miljon. I området ingår en av polackerna ockuperad polsk korridor, vilken likt en arm sträcker sig längs ryska gränsen. Litauen är därigenom avstängd från kommunikation med Sovjet och måste ta sig väg dit över Lettland vid Dünaburg.

I de ostbaltiska länderna och således även Litauen och Vilnaområdet får man erinra sig beträffande nationaliteternas fördelning att under sjuhundra århundraden omväxlingar av herravälden ägt rum. Följden har blivit, att städerna fått en särdeles brokig befolkning från skilda nationaliteter. Detta förhållande har bibehållit sig ännu, under det att lantbefolkningen representerar den enhetliga nationaliteten. Detta senare folks seghet, kraft och inneboende kultur är verifierad genom dess förmåga att trots allt förtryck bevara sin nationalitet och förmåga att snabbt återuppbygga sina länder till kulturstater. Ju längre man kommer söderut fram emot stormaktsfronterna, tillspetsa sig dock situationerna.

I Vilnaområdet finnes också på landsbygden en omfattande blandning av nationaliteter. Någon tillförlitlig statistik finnes knappast. Polackerna anse att den polsktalande delen är i stor majoritet. Litauerna medgiva ej detta och känna sig i varje fall övertygade, att om en allmän skyddad folkomröstning komme att äga rum mellan samhörighet med en litauisk eller polsk stat, så skulle, trodde de, både i Kaunas och Vilna, majoritet uppnås för Litauen. Polackerna äro av annan mening.

Hur befolkningen här blivit denationaliserad framgår bland annat av det förhållande, såsom medgavs på både litauisk och polsk sida, att om man frågade en bonde i trakterna av Vilna, vilken nationalitet han tillhörde, så brukade man få till svar, såsom det återgavs på tyska: »ich bin ein hiesiger», jag är en härboende.

Polackerna i Vilna liksom Litauerna äro varmt tillgivna Sverige. Vid en av de två bjudningar, de förra gävo för mig, yttrades vid diskussionen av en polack, att även vitryssarna ansågo, att Vilna borde tillhöra dem. Det talas eljest i Vilnafrågan blott om litauer och polacker. Jag beredde mig alltså tillfälle att sammanträffa även med representer för de judiska och vitryska organisationerna. Det var verkligen intressant. Den judiska överrabbinen med bisittare mottog mig i sitt arbetsrum, smyckat endast med general Pilsudskis porträtt. Samtalet slutade med förklaringar från överrabbinen, att staden Vilna var en polsk och judisk stad. Judarnas huvudsakliga ändamål var att få fri handel och framförallt gränsen mot Litauen frigjord från avspärrningen.

I vitryssarnas lilla undangömda högkvarter residerade en föreståndare och en arkivarie. Även där ägde samtalet rum i den förres arbetsrum.

fyllt med papper och gamla böcker. På väggen framför honom sutto bilder, icke av Pilsudski, utan av vitryssarnas patrioter och martyrer. Jag frågade och han skildrade vitryssarnas förtryck och frihetskamp. De hade gått in sade han till folkförbundet om skapandet av en autonom statsförfattning för Vilnaområdet. En avskrift av inlagan har sedan sänts mig.

Sålunda se vi, hur nationalitetsfrågan spökar överallt. I Litauen försäkrade man mig, att litauerna aldrig komma att uppgiva sina anspråk på Vilnaområdet. Gränsen kommer att vara spärrad, till dess de återställdes i sin med vapenvåld dem iråntagna rätt. De trodde, att de skulle lyckas. I Vilna menade polacker, att en sådan utsikt vore alldeles utesluten, men det antyddes att Pilsudski övervägde möjligheterna bilda någon autonom stat, förmodligen under polskt övervälde. Det enda litauer och polacker voro ense om var, att »ingen visste vad Pilsudski ville, men alla visste, att vad han ville, blev så vitt på honom ankom verkställt».

Dessa interiörer belysa Vilnafrågan. Till en början är klart, att den måste lösas. Därtill finnes väl ingen annan tillbörlig utväg, än att det sker av Europa på initiativ och ledning av dess folkförbund, såvida nämligen ej parterna kunna enas om något. Judarna i Vilna var det uppenbarligen likgiltigt, under vilken makt de lydde, blott de fingo sin handel frigjord. Det ingångna förbundet mellan Estland, Lettland och Litauen har skett med förbehåll av de två förra länderna, att de ej vilja lägga sig i Vilnafrågan. Detta kan ju vara förklarligt bland annat därav, att sammanslutningen också är ett försvarsförbund. I ett avgörande genom folkförbundet kunna de väl dock ej undgå att delta.

Beträffande lösningens innehåll synes mig ett önskemål vara, att mindre stater förstärkas något, hellre än att en stormakt ytterligare växer. Polen hyser ju redan till en tredjedel främmande nationaliteter. Litauen har dessutom ett historiskt företräde och folkförbundets förord. Det nuvarande besittningstagandet har skett med vapenmakt och bör således upphävas. Utgångspunkt för frågan blir således, att Litauen bör vara den rättmätigare besittningshavaren. Men hur det sedan skall gå, det blir en annan fråga. Och då framträder väl såsom den naturliga utvägen en *folkomröstning under folkförbundets skydd*, såsom skett i Saarområdet. Därvid får icke heller vitryssarnas existens förglömmas.

Jag har sysselsatt mig med denna sak särskilt därför, att Vilnafrågans lösning är ett huvudvillkor för ost- och västbaltiskt samförstånd. Det borde vara, icke minst därför en kallelse och en plikt för Sverige att taga initiativet till en medling både direkt med de båda parterna och till sist genom frågans framförande i folkförbundet. Litauernas och Vilnapolackernas tillgivenhet för gamla Sverige är en ytterligare uppfordran därtill. Vårt folk behöver en förnimmelse, att det har uppgifter att fylla i världen.

Europa och de färgade raserna.

I början av år 1926 blev jag inbjuden av »Alliance Universelle contre la guerre» att inträda i en kommitté såsom patronus och medarbetare i en stor tilltänkt daglig tidning, kallad le Nouvel Univers. Den skulle tryckas i Paris, och specialeditioner skulle tryckas på olika språk bland annat i Europas främsta huvudstäder och med tiden även i Newyork och latinska Amerika. Ett kapital på 50 miljoner francs var redan tryggt. Bland personer, som redan antagit en liknande inbjudning, befann sig också baron Adelswärd från Sverige. Ett ståtligt och omfattande program med ideell flykt medföljde. Såsom villkor för inträde gällde att vara »besjälad av en vilja för fred, rättvisa och internationell organisation». Anmärkningsvärt var, att i programmet även samvetet framhölls såsom en politisk realitet.

Emellertid dominerade, som man kan förstå, Europa alltid över universum och Frankrike över Europa. Frankrike, stod det, förblev att vara tankens metropol.

I mitt accepterande svar erinrade jag endast, att tanken vore behärskad av alla människors samvete i världen, åtminstone vore det framtidens program. Vidare saknade jag i programmet vår tids största politiska fråga, Asiens uppvaknande, samt den antika orientens politik och filosofi. Världsspråket vore icke heller omnämnt. Programmet slutade med »leve Europas förenade stater» och »leve den universella freden mellan folken». Jag presenterade mig i anledning härav såsom anhängare även av Asiens och Amerikas förenta stater och i synnerhet av världens förenade stater. Den universiella freden mellan folken ville jag komplettera med folkens frigörelse i alla världsdelar.

På detta svarades, att man med anledning av min erinran strukit orden om Frankrikes dominerande ställning. Tidningens stiltare voro anhängare av ett världsspråk. Likaledes erkändes Asiens uppvaknande, men »Gud ensam visste vad det skulle bli av detta uppvaknande». Sedan hörde jag ej något av tidningen och tror ej, att den kommit till stånd.

Detta program var uttryck för de bästa tankarna inom europeisk pacifism, men man kan förstå, att Asien och Afrika inför en fransk stormakt med kolonier i de båda främmande världsdelarna måste träda undan i skuggan. I detta bortseende från rasernas likställighet och även de andra rasernas människovärde ligger också en för freden särdeles farlig europeisk synvilla. Även arbetarpartiernas representanter äro liksom övriga partiers medlemmar i regel »europeer», och där stanna vi.

En ambassad av ombud från samtliga nordafrikanska folk samt åtskilliga asiatiska nationaliteter infann sig i Stockholm hösten 1917 för att uppsöka den Skandinavisk-Holländska socialdemokratiska kommitté, som var församlad i Stockholm för att återuppväcka Internationalen till en protest mot världskriget. Främlingarna ville kräva frigörelse från de

europiska herraväldena. De klappade dock förgäves på den nämnda kommitténs dörr, och ännu mindre skulle det lönat sig, förmodar jag, att vädja till de övriga svenska partiernas högkvarter. Den senaste engelska arbetarregeringen sammankallade på sistone en socialdemokratisk fredskongress i London, men programmet kände ej till någon annan nationalitetsfråga än de europeiska minoriteterna.

Det europeiska stormaktsprogrammet att skapa ett Pan-Europa blir väl knappast realiserat i vår tid såvida ej påfrestningarna av Asiens frigörelse bli för hotande. Meningen är väl närmast att med koalitioner även sammansmälta Europas småstater för att sätta en gemensam front mot ett försvinnande av det europeiska maktinflytandet över de färgade raser.

Vad innebär detta till en början för de europeiska småstaterna? Vid ett föredrag som jag förra sommaren höll i Säffle i Värmland utvecklades saken på följande lättfattliga sätt. Föredraget gällde »Nordens kallelse» i världspolitiken. Världsordningens fyra grundvalar individen, hemmet, landet och mänskligheten belystes. När talaren kom fram till mänskligheten, erinrades av honom att denna låg ju så långt bort från Säffle, att Säffleborna väl knappast kunde eller hade anledning att intressera sig för densamma. Publiken, som föreföll att vara mångsidigt sammansatt, log, och uppmuntrad härav fortsatte jag för att med ett exempel bevisa det intima sambandet mellan Säffle och mänskligheten. Förhållandet var, erinrades det, att ortens unga män fullgjorde värnplikt på något exercisfält i närheten. Varför gjorde de detta? Jo därför, att Sverige behöver ett försvar, till vars uppehållande även en avsevärd del av Säffles kronoskatt gick. Varför behövde vårt land ett militärförsvar? Jo därför, att vi frukta särskilt europeiska stormakters rustningar. Varför rusta de europeiska stormakterna? Jo bland annat och icke minst därför, att de behöva ovillkorligen ett militärväsende för att kunna behärska sina besittningar och intressen i Asien och Afrika. Alltså, Säffleborna få exercera och betala skatt till ett svenskt försvar ända till dess de av stormakterna behärskade färgade folken i Asien och Afrika någon gång i tidernas längd i rimlig omfattning gjort sig fria.

Säffle hade således ett särdeles stort intresse av de färgade folkens frigörelse. Vad ha vi då för gagn att sammansluta oss med europeiska stormakter för att hindra det? Jag tror, att Europa i sin helhet blir lyckligt först sedan undertryckta nationaliteter i hela världen fått sin självbestämmerätt. Det gick en rörelse genom publiken, och jag tror, att man förstod sammanhanget.

Det europeiska folkförbundet sysslar med åtskilliga nyttiga ting vid sidan av sin huvudsakliga uppgift. Dit hör exempelvis förbud mot handel med opium i Orienten. Men vad skänka vi Asien i utrikespolitiskt avseende annat än vasallskap, industrialism, militarism och förbud, låt

vara vanmäktigt, att börja krig utan iakttagande av folkförbundets föreskrifter i detta ämne.

Att Japan besegrade en europeisk stormakt, betecknar det första utbrottet av Asiens uppvaknande vulkanism. Att Japan sedan med en stor växande överbefolkning utan råvaror och utan kolonier sökt organisera Manchukuo för att trygga sig råvaror och ett ordnat avsättningsområde, kan man åtminstone förstå. En miljon kineser om året ha dock tillåtits att immigrera in i Manchukuo, vars innevånare nu bestå av över 30 miljoner kineser under det att japanerna icke ha någon avsevärd kolonisation därstädes, därför att japanerna ej tåla klimatet och liksom fransmännen ogärna lämna sitt fädernesland.

Att ur en sådan maktutövning växa fram här som i Europa även imperialistiska ambitioner, det är självklart. Att Japan på samma gång går i spetsen för Asiens frigörelse, därom lider knappast något tvivel. En vacker dag kommer icke osannolikt Kina att förena sig med Japan och ett intimt förbund uppstå, även med den i realiteten kinesiska staten Manchukuo. Japans senare anlopp mot Shanghai var en minst sagt obehaglig sak. Folkförbundet, som dock ej saknar förebilder till annekationer, hade rätt och plikt i båda fallen att protestera. Rätteligen borde denna protest väl beledsagats eller än hellre föregåtts av ett erbjudande att hjälpa det överbefolkade landet utan råvaror med nödiga tillgångar ur de vitas annekterade visthusbodar. Men så långt har den europeiska pacifismen ännu icke kommit.

Däremot må vi erinra oss, att de 30,000 trasiga kinesiska soldaterna, som skulle försvara staden, begärde att få rikta sina kanoner mot utlänningarna i allmänhet. Detta var ett varsel. Vi nödgas väl utgå ifrån, att Europas pacifism ej till världsdelen eget gagn lär kunna övervinna sig och erbjuda en avveckling av sina obehöriga besittningar. Alltså blir det med tiden krig, kanske många krig. Och dock skulle nog från Asiens folk medgivas övergångsbestämmelser på lång sikt. Ty man får icke begära för mycket av människorna och således icke heller av makter.

Europa kan för övrigt gärna bestå sig till egen vägledning att litet mera se upp till återskenet från det gamla Österlandets och även Nordafrikas andliga storhetstider. Det är till denna vägledning Europa en gång måste komma och därför även kommer efter sina många första, andra och tredje riken. Det blir aldrig nog med bara teknisk, politisk och ekonomisk frigörelse. Det är nu en gång anden, självensvaret, som gör levande. Den som söker den upplysta statskonstens förebilder i humanism, finner dem icke i Europa utan i de nämnda världsdelnas hävder. Ingenstädes har, som där redan för årtusenden sedan, förkunnats mildhet och ädelmod i all maktövning. Och ingen europeisk styresman har praktiserat denna statskonst så upphöjt som kejsar Asoka i Indien och Farao Achnaton i Egypten.

Avrustning med bibehållande av rustningarnas orsaker.

Den europeiska pacifismens synvillan kulminerar i dess oavslåtliga nit-älskan att uträtta något för freden, utan att behöva gå till grunden av tingen. Denna senare uppfordran förskräcker på grund av sina omdaningar. De kallas därtör ock för utopier, med vilka man ej behöver befatta sig. Känslan av småsysslornas otillräcklighet avslöjar sig dock, då Europas pacifism med avrustning menar endast minskning i rustningarna. Detta visserligen endast tills vidare, men i alla fall, så långt man vågar se.

Folklörbundet har sysslat med problemet sedan sin tillkomst och icke kunnat åstadkomma någonting på denna vitala punkt. En helgdag gingo vi visserligen i kyrkan och skapade Kelloggspakten, som förklarar krig brottsliga. Under de sex vardagarna därefter nitälska vi, i alla fall, för att bereda oss till kriget med minskning något, gärna det, av apparatens kvantiteter.

Den stora rustningsminskningskongressen har samma program och kämpar därför med samma svårigheter. Den äventyrar att ej ens komma till något resultat. De många makterna äro var på sitt sätt obenägna att avstå från åtskilligt, som de vilja behålla. De intressen, som skola förenas, äro alla *inställda på att organisera kriget*. Alla ha de olika behov, som måste tillgodoses för att skydda deras intressen. Man kan visserligen knappast begära av oss européer att träda fram för att inrätta världen efter de gamla sanningarnas vägledning. Signifikativt är Woo Kaj Sengs reservation i den kommitté, som skulle föreslå kongressen uttalanden. Denna reservation kan ej nog ofta upprepas. Den lydde: »Vi måste även taga itu med de djupliggande orsakerna, de moraliska faktorerna.» Han stod ensam. Den europeiska pacifismen var icke mäktig ett så farligt ämne. Under ett tidigare skede föreslogs från England att återgå till det mått av rustningar, som förelåg vid världskrigets utbrott. Men, som vi veta, kunde även med dem föras ett stort krig. Så förhåller det sig med alla andra minskningar i rustningarna. När exempelvis engelsmännen komma med så försiktiga förslag, behöver man blott uttala orden Singapore och Indien. Förslagen falla samman som korthus. Och så även med andra europeiska maktens nedrustningspacifism.

De stora sjömakterna ville en gång på egen hand skatta något åt fredsstämningen i Europa. De avtalade såsom minskning i sina flottrustningar, att krigsskepp ej fingo byggas utöver 10,000 ton.

Hösten 1934 låg på Stockholms ström en amerikansk Washingtonkryssare. Under ledning av en amerikansk och en svensk officer fick jag i andras sällskap bese fartyget. Det omtalades då, att sådana fartyg även kallades panikkryssare. Konventionen väckte nämligen sådan panik inom de stater, som varit med om densamma, att kryssare, som förut innehållit 3,000 till 4,000 ton, nu nybyggdes i mängd till den högsta till-

låtna storleken eller 10,000 ton. Flottrustningarna blevo därigenom också dyrare än förut. I den senaste flottkonferensen sökte England och Nordamerika utverka medgivanden från Japan, att de skulle få behålla större flottor än Japan efter vissa jämförelsetal. I det föregående avtalet berättigades Nordamerika, som var något på efterkälken, att få bygga ytterligare skepp till dess maximum uppnåtts. Detta avtal verkade så, att minskningen i flottbyggnader skedde även på det sättet, att Nordamerika skyndade sig att bygga en hel del nya fartyg.

Så se stormakters nedrustningar ut. Något krig förekommes väl ej därigenom. Europas pacifism föreslår vidare förbud för åtskilliga anfallsvapen, grövre krigsmateriel, giftgaskrig och bombkastning m. m. dylikt, och äro vi riktigt radikala, så föreslås hela krigsväsendets nedskrotning i alla länder. Det senare var ock Sovjets förslag, då det första gången framträdde i Genève, under medgivande dock, att nedskrotningen ej behövde vara färdig förrän efter 4 år. Annektionspolitiken, nationalitetsförtrycket, språkförtrycket, kolonisationsspärren för de färgade raserna med flera dylika realiteter rör man däremot icke vid. De må stå kvar orubbade, av huru grov kaliber de än äro. Detta är europeisk pacifism i sin mänskliga gestalt, och den överskuggar även helt arbetet i och för nedrustningskongressen.

Det synes ej vara stora utsikter ens för denna partiella rustningsminskning. Möjligen bör förbud mot nedkastande av bomber mot civilbefolkningen kunna genomföras, därför att det överensstämmer med redan tillämpad krigsföring, att de civilas liv skonas. Krig med giftgaser borde också rimligtvis kunna åtminstone av nämnda anledning förbjudas. När krig utbrutit tiga emellertid lagarna. Envar tillgriper vilka vapen som helst för att rädda livet. Redan nu besvaras dessa pacifismens inställningar överallt med regeringsbeställda tillverkningar för sina militärväsenden av de modernaste och effektivaste vapnen.

Skulle en partiell eller allmän nedskrotning kunna genomföras med allas samtycke, så står förtrycket i alla fall kvar. Då komma förtryckare och förtryckta att slåss med gamla primitiva vapen, som brukades i forntiden. Sedan är det nog ej långt kvar till den nuvarande krigsteknikens återinförande.

Stor vikt lägges nu vid förbud för privat vapentillverkning. Sådan anskaffning bör läggas i staternas hand och kontrolleras över hela linjen. Denna sak tager mången mycket allvarligt, såsom ett avsevärt steg emot freden. Så länge en stat anser sig behöva en härordning skaffar den sig dock den behövliga utrustningen av modernaste slag. Någon kontroll, varifrån dessa vapen hämtas, lära nog åtminstone de stora militärstaterna icke underkasta sig. En mindre stat har ju också intresse av att kunna hämta utrustning från eget land hellre än att köpa det utifrån med ovissa utsikter. Några fördelar medför ju den ifrågasatta socialiseringen, om den kan komma till stånd. De, som studerat saken, ha

funnit den betydelsefull. Man får nu avvakta, hur detta framsteg kan utveckla sig. Förtrycket står emellertid kvar och krigen avskaffas icke.

För Sveriges del har en vidsträckt opinion på djupen länge ifrågasatt för de skandinaviska länderna en fullständig avrustning, med bibehållande allenast av en ordningsmakt. Man byggde denna uppfattning på deras ställning. Den innefattade ock en anslutning till Tysklands, Österrikes, Ungerns och Bulgariens avrustning enligt fredstraktaterna. Denna vinst av kriget skulle stärkas med skandinavernas tillslutning. Nu har denna avrustning i stället förbytt i en upprustning och därmed kapprustningen ökats och fredshoppet förminskats. Skandinavernas utrikespolitik lär ej motsatt sig denna upprustning. Nog tycker mången, att de åtminstone borde nedlagt sina röster.

Det kan under sådana förhållanden vara en fråga vad Sverige bör göra inför en sådan utmaning. Det föreligger verkligen ett problem om ett sådant tal ej bör få ett lika kraftigt svar. Skandinaverna kunna säga: »När ni så gå till grunden med krigens upprätthållande, så gå vi till grunden med fredens upprätthållande; vi avrusta med andra ord ensam.» Det kan hända och jag tror att det sannolikt kunde hända, att skandinaverna därmed gjort sin största insats i senare tiders historia.

Säkert är, att om Sverige år ifrån år beviljar en försvarsbudget med armarna i kors utan något betydande aktivt bemödande att befria oss från denna börda, så göra vi på detta sätt den minsta möjliga insats i historien.

Yrkande.

På grund av vad sålunda anförts hemställes,

att riksdagen, i sammanhang med överlämnandet av sitt beslut beträffande försvarsbudgeten, ville påkalla Kungl. Maj:ts initiativ till internationella överväganden i fredsfrågan, som, med övergivande av den europeiska pacifismens synvillor, gå till grunden av tingen och således kunna för vårt land omsider leda till en avskrivning av nämnda budgets utgifter.

Det hemställes, att denna motion remitteras till statsutskottet.

Stockholm den 23 januari 1935.

Carl Lindhagen.

Innehåll.

	Sid.
Försvarsbudgeten och utrikespolitiken	5
Europas fallenheter	6
Annektionspolitiken	7
De europeiska minoriteternas problem	9
Språkförbistringen	11
Vilnafrågan och baltiskt samförstånd	12
Europa och de färgade raserna	16
Avrustningen med bibehållande av rustningarnas orsaker	19
Yrkande	21
